

بررسی اثر پاندمی کرونا بر اقتصاد ایران و جهان

ناره سرکسیانس

دانشکده فنی و حرفه ای شریعتی

چکیده

شیوع کرونا ویروس جدید کووید ۱۹ از انتهای سال ۱۳۹۸ و تدام آن در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰، اقتصاد ایران را در یک وضعیت رکود همراه با نااطمینانی قرار داده است. همه گیری ویروس کرونا قبل از هرچیز یک فاجعه انسانی بزرگ است و تا امروز میلیون ها نفر در کره زمین نفر را تحت تاثیر قرار داده است و از سوی دیگر شیوع بیماری سبب تعطیلی بنگاههای اقتصادی در سراسر جهان شده و همه کشورها را در آستانه رکودی کمرشکن قرار داده است. بر اساس نتایج تحقیقات شیوع ویروس کرونا، در ایران در حوزه اشتغال هر دو سمت عرضه و تقاضای بازار کار را تحت تاثیر قرار داده است. همچنین تعطیلی و کاهش سطح فعالیتهای اقتصادی منجر به تعدیل نیرو و کاهش تقاضای کار شده و عرضه کار نیز کاهش شده است، زیرا برخی افراد که مستقیماً با بیماری درگیر شده‌اند و برخی دیگر که غیرمستقیم با اقدامات خودمراقبتی و کاهش تعاملات، ساعات کاری خود را کاهش داده‌اند. بنابراین به نظر میرسد فعالیت کسب و کارهایی که مستقیماً از بحران کرونا متأثر شده‌اند میتواند منجر به بحران بیکاری شده و رفاه خانوارهای زیادی را تحت تاثیر قرار دهد. در این میان بیشترین ضربه اقتصادی را کسانی متحمل خواهند شد که دارای شغل دائم نیستند، مانند دستفروشان و کارگران ساختمانی. هرچه فعالیت کسبوکارها کاهش یابد، درآمدهای مالیاتی دولت نیز کاهش مییابد. نتایج بررسیهای و مطالعات نشان میدهد تحت سناریوهای مختلف بین ۵ / ۷ تا ۱۱ درصد از ستانده اقتصاد در نتیجه شیوع ویروس کرونا کاهش خواهد یافت. بنابراین با توجه به کاهش ظرفیتهای مالیاتستانی از فعالیتهای اقتصادی و کاهش قیمت نفت و اقدامات مورد نیاز برای حمایت از کسب و کارها و افراد آسیب دیده و همچنین افزایش مخارج دولت در حوزه بهداشت و درمان، کسری بودجه دولت تشدید خواهد شد در این مقاله سعی شده است به بررسی اقتصاد مردمی در دوران کرونا و پس از کرونا و ارایه راهکارها بپردازد.

کلمات کلیدی: کرونا-اقتصاد جهان-اقتصاد ایران-رکود

مقدمه

بیماریهای تنفسی حاد و شدید شامل بیماری هایی میشود که بالقوه توانایی ایجاد اپیدمی یا پاندمی را دارند. بیشتر موارد بیماری های تنفسی حاد از طریق ریز قطرات منتقل میشوند ولی احتمال دارد، تعدادی از پاتوژن ها از طریق سایر روشهای انتقال از قبیل: تماس با دستها و یا سطوح آلوده شده بیماران منتقل شوند. بیماران با بیماری تنفسی حاد ممکن است با طیف وسیعی از علائم مراجعه نمایند، تعدادی از این بیماریها قدرت بالقوه برای گسترش سریع را دارند و ممکن است مشکلات بهداشتی جدی را ایجاد نمایند.

این گونه بیماری ها از آنجایی که از طریق تنفس انتقال پیدا می کنند می توانند به راحتی افراد زیادی را آلوده نمایند. حال تصور کنید این بیماری درمانی ندارد و موجب مرگ می شود. بروز همچنین مشکلی در کره زمین بالطبع به راحتی تمامی افراد را تحت تاثیر خود قرار می دهد. حال تصور کنید جامعه ای که در آن کوکان و نوجوانان برای آموختن علم و دانش به مدرسه می روند، بزرگسالانی که برای رفع نیاز های ندگی سر کار می روند، مجبور هستند در خانه بمانند. بسیاری از مشاغل تعطیل شده، بسیاری از افراد بیکار شده و منابع درآمد خود را از دست دادند، کشور ها با بحران جدیدی روبرو می شوند، دولت مجبور است بودجه خود را برای مقابله با ویروس خرج کند، درآمد های خود را از دست می دهند آن هم در حالی که مخارجشان بالا رفته، هنگامی که اقتصاد کشور دچار مشکل باشد قطعاً شرکت ها نیز دچار مشکلاتی می شوند. آنان مجبور به تعطیلی هستند تا از جان کارکنان خود محافظت کنند.

در گزارشی که ایران اقتصاد است، آمده کرده منتشر مجلس های پژوهش مرکز در حالی با مواجه کرونا معضل شده که مناسبی وضعیت کلان اقتصاد های متغیر را دادند نمی باشد. ایران آمار مرکز اعلام براساس رشد اقتصادی در ۱ ماهه نخست سال ۱۳۱۱، در حدود منفی ۷٫۶ درصد و رشد اقتصادی بدون نفت نیز تقریباً صفر بوده است. همچنین، نرخ تورم نقطه به نقطه نیز در پایان بهمن ماه ۲۲ درصد بوده است. از سوی دیگر دولت به لحاظ منابع در تنگنا قرار دارد و کسری بودجه دولت یکی از معضلات مهم اقتصاد ایران برای سال ۱۳۱۱ است. ویروس این شیوع اقتصادی آثار بر کسب اقتصادی فعالیتهای و کارها و در کشور را می توان از مورد مختلف ابعاد داد قرار بررسی. نسبت نگرانی به ویروس شیوع بر است اثرگذار خانوارها مصرفی رفتار. از دیگر، سوی با کاهش اقتصادی، های بنگاه تقاضا، کسب کارها و به ویژه کسب قرار کرونا ویروس شیوع تأثیر تحت کوچک کارهای و می گیرند. برخی که دولت ها در شرایط این به و واردات کاهش سیاست ساخت آنها در داخل از سیاستهای طریق و پولها تضعیف در افزایش نتیجه رشد بیکاری صدور و داخلی به روی مختلف کشورهای می آورند 3. کشورها تمام تقریباً اما به اند رسیده یقین که پرتلاطمی دوران در تلاطم طبعاً و داشت خواهند اقتصادی حوزه پیدا افزایش نیز جهانی اقتصاد می کند. با توجه به ایران نفت صادرات کاهش از ۱/۲ میلیون بشکه در روز ۲ سال پیش (به شرایط فعلی با چند صدهزار بشکه در روز) نمودار ۲، حتی قبل از شیوع ویروس کرونا نیز مقامات کشور به خوبی میدانستند که قادر به کاهش صدمات اقتصادی وارده به خانوارها و بهخصوص اقشار کمدرآمد جامعه نیستند. صندوق بینالمللی پول تخمین زده است که بعد از خروج ایالاتمتحده از توافق هسته‌ای، ارزش ریال بیش از ۲۲ درصد کاهش یافته است. تورم با شتاب فزاینده به ۴۲ درصد رسید و شرکتهای بزرگ خارجی کشور را ترک کردند و براساس همین تخمین، اقتصاد ایران در سال گذشته ۲/۱ درصد کوچکتر شده است (نمودار ۳). بنابراین اقتصاد داخلی ایران پیش از شیوع ویروس کرونا نیز شرایط پرتلاطمی را تجربه میکرده است. از سال بودجه دیگر طرف ۱۳۱۱ کشور با نرخ ۲۲ دلاری فروش هر بشکه نفت تهیه شده است. در این بین، شاهد کاهش قیمت نفت سنگین ایران به زیر ۱۲ دلار در همین ابتدای سال هستیم. براساس پیشبینی های واقعبینانه موجود، نرخ هر بشکه نفت در سال ۲۲۲۲ بین ۱۶ تا ۴۲ دلار در هر بشکه خواهد بود. اتفاقی که باعث میشود میانگین قیمت نفت در این سال بین ۲۲ تا ۲۲ دلار باشد. بهطور کلی بهنظر میرسد کسری بودجه از این محل میتواند خود باعث اختلالات قابلتوجه در اقتصاد داخلی ایران شود. کسری که بخش عمدهای از آن براساس بودجه ۱۳۱۱، باید توسط انتشار اوراق مالی توسط دولت پوشش داده شود. این درحالی است که براساس توصیه نهادهای بینالمللی، در شرایط بحران دولتها باید برای حمایت از اقتصاد اقدام به بازخرید اوراق خزانه کنند. اقدامی که در کشورهای توسعه یافته شامل ایالاتمتحده انجام گرفت. درواقع تحلیلگران معتقدند، انزوای اقتصاد ایران و فاصله از بازارهای سرمایه بینالمللی، ایران را به سمت تامین مالی داخلی سوق خواهد داد که میتواند منجر به افزایش نرخ و فشار بیشتر بر بودجه به دلیل تورم غیرقابل کنترل شود.

در این مقاله به تاثیر کرونا بر اقتصاد جهان و ایران و مشکلاتی که برای کشور به وجود آورده اند می پردازیم.

تاثیر ویروس کرونا بر اقتصاد جهان

با شیوع ویروس کرونا در چین در اواخر ژانویه و سرایت و شیوع آن در کشورهای اروپایی و خاورمیانه، بازارهای مالی جهانی در سراسر جهان واکنش گسترده ای نشان دادند. به اعتقاد کارشناسان اقتصادی، ریسک ویروس کرونا، به حدی است که می توان آن را آغازی بر وقوع یک رکود در اقتصاد جهانی دانست البته میزان اثرگذاری شیوع ویروس کرونا بر اقتصادهای مختلف یکسان نخواهد بود و شیوع این ویروس می تواند بر اقتصادهای متکی بر درآمد ناشی از

گردشگری تأثیر قابل ملاحظه ای داشته باشد. از جمله اثرات جهانی شیوع ویروس کرونا عبارتند از افزایش بیکاری در جهان، تحمیل شوکهای سنگین به اقتصاد دنیا، لطمه سنگین به تجارت خارجی کشورها درگیر کرونا، احتمال بسته شدن درهای دنیا به روی تجارت خارجی و... برخی معتقدند که دولتها در این شرایط به سیاست کاهش واردات و ساخت آنها در داخل از طریق سیاستهای تضعیف پولها و در نتیجه افزایش رشد داخلی و صدور بیکاری به کشورهای مختلف روی می آورند. مسئله مهمی که در ارزیابی آثار اقتصادی شیوع این ویروس بسیار حائز اهمیت است، افق زمانی درگیری با ویروس کروناست. برخی برآوردهای بدبینانه نشان میدهد که ممکن است حتی دوران همه گیری از یک سال نیز فراتر رود و در مقابل برخی مطالعات نیز افق زمانی چندماهه را برای این همه گیری قائل هستند. در صورتی که سناریوی درگیری طولانی مدت با ویروس محقق شود، آثار اقتصادی آن کاملاً متفاوت با زمانی خواهد بود که این مسئله کوتاه مدت در نظر گرفته شده بود.

انتشار کرونا در چین، منجر به اولین اقدامهای محدودکننده اقتصادی شده است و برآورد میشود. رشد اقتصادی چین از رقم شش درصد به ۵,۴ درصد کاهش یابد که به معنی کاهش تقاضای کل در جهان است. کاهش تقاضا و کاهش رشد اقتصاد جهان منجر به کاهش تقاضا برای نهادهای تولید، از جمله نفت خام و فلزات شده است. در طرف عرضه نیز اقتصاد با فشار کاهشی روبرو است. با مختل شدن تجارت بین الملل و حتی حمل و نقل داخلی، زنجیره ارزش طیف وسیعی از محصولات دچار اختلال شده و ظرفیت تولید واحدها به دلیل عدم دسترسی به نهادهای کاهش می یابد.

سیاستهای حمایتی دولت چین از کسب و کارهای کوچک و متوسط، با شیوع ویروس کرونا در چین و آسیب دیدن کسب و کارها، دولت‌های محلی و دولت مرکزی چین مجموعه‌ای از اقدامات را برای حمایت از کسب و کارهای کوچک و متوسط انجام داده اند. دولت چین سیاستهای ترجیحی را برای پایدار کردن تولید و فعالیت کسب و کارهای کوچک و متوسط اعلام نمود. این سیاستها شامل سیاستهای مالیاتی، تأمین مالی، تأمین اجتماعی، یارانه ها و کاهش اجاره بها میشود. این سیاست شامل شرکتهای داخلی و خارجی میباشد که در پکن ثبت شده است. این سیاستها به شرح زیر است - 1: امکان تأخیر در پرداخت مالیات کسب و کارهای کوچک و متوسط که با مشکل روبرو شده اند - 2 کاهش اجاره بهای کسب و کارهای کوچک و متوسط. شرکتهایی که در بچینگ داراییهای دولتی امالک و مستقلات دولتی - 3 حذف عوارض اداری برای کسب و کارهای کوچک و متوسط. دولت جمع آوری عوارض اداری از جمله عوارض راه، عوارض فاضلاب و پسماند را برای برخی از کسب و کارهای کوچک و متوسط.

شوک اقتصادی جهان

در حالی که جهان با اپیدمی روزافزون ویروس کرونا دست به گریبان بود، تأثیرات اقتصادی این اپیدمی روز به روز عریان تر می شد. در کشور های پیشرفته از خطر رکود اقتصادی سخن می رفت و نرخ رشد اقتصادی کاهش یافت.

در حقیقت در حالی که جنگ تجاری بین ایالات متحده و چین در سال های اخیر، نظم اقتصادی جهان را تهدید می کرد، دنیا در انتظار ظهور یک بحران جدید جهانی بود. بحران های سیاسی جهانی، ظهور راست گرایان، از بین رفتن قدرت عمل نهاد های بین المللی و بروز مشکلات عمیقی مانند بحران سوریه نیز باعث شده است که درباره آینده سیستم جهانی، سوالات متعددی مطرح شود. با این حال هیچ کس به دلیل این مشکلات، تفاسیر بدبینانه ای درباره آینده بیان نکرده است. با وجود این اپیدمی بیماری کرونا به بحرانی بسیار عمیق تر از آنچه انتظار می رفت تبدیل شد و به طور روز افزون آینده سیستم جهانی را نامشخص کرد.

سازمان های توسعه و همکاری های اقتصادی هشدار داده است سال ها طول می کشد تا آسیب اقتصادی کرونا و ویروس - کووید ۱۹ جبران شود. انگل گوریا مدیر کل این سازمان اعتقاد دارد که ضربه اقتصادی اپیدمی اخیر، بیش از بحران جهانی سال ۲۰۰۸ بوده است: «حتی اگر شاهد رکود جهانی نباشیم، برخی از اقتصاد های جهان یا هیچ گونه رشدی نخواهد داشت یا رشد اقتصادی شان منفی خواهد بود. این شامل برخی از اقتصاد های بزرگ هم می شود. بنابراین امسال نه تنها شاهد نرخ پایین رشد هستیم، بلکه بهبود رشد اقتصادی هم در آینده زمان بر است»

تأثیر سیاست

مهمترین نگرانی سرمایه گذاران در هر اقتصادی شناسایی سودآورترین بازار است. این امر به ویژه در اقتصادی مانند ایران که سالهاست با تورم دو رقمی درگیر است و منجر به کاهش شدید ارزش ارز داخلی می شود، بسیار مهم است. بازارهای مالی در ایران شامل بازار سهام، بازار طلا، بازار ارز (عمدتاً دلار آمریکا) و بازار نفت است. با توجه به نوسانات گسترده در این بازارها، به ویژه با توجه به اعمال مجدد تحریم ها و شیوع بیماری همه گیر Covid-19، سرمایه گذاری در هر یک از این بازارها با ریسک همراه خواهد بود.

نتایج تحلیل نوسانات همزمان بین بازارها مختلف می تواند به سرمایه گذاران کمک کند تا پورتفوی سرمایه گذاری بهینه ای را تعیین کنند. ما در این مقاله برای تحلیل نوسانات همزمان بین بازارهای مالی از تکنیک WCA استفاده کرده ایم. WCA ما را قادر ساخت که بررسی کنیم بازارها در کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت چطور تحت تأثیر یکدیگر قرار مزی گیرند، و همچنین ما را قادر ساخت که تعیین کنیم کدام بازار، بازار پیشرو است. نتایج این

تحلیل ها با نشان دادن آغاز حرکت یک بازار، می توانند به سرمایه گذاران کمک کنند پیش بینی نمایند کدام بازارها در دوره های زمانی مختلف، نوسانات همزمانی خواهند داشت و این حرکت در چه جهتی خواهد بود، و اینکه آیا نوسانات همزمان آنها هیچ تأثیری بر روی یک بازار سوم خواهد داشت.

ما در این مطالعه روی یک دوره زمانی از سپتامبر ۲۰۱۴ (قبل از توافق برجام) تا ژوئن ۲۰۲۰ (اوج شیوع بیماری واگیر کووید ۱۹) در ایران تمرکز کرده ایم. این دوره به چهار زیردوره تقسیم می شود: قبل از برجام، بعد از برجام، اعمال مجدد تحریم ها، و شیوع کووید ۱۹.

نتایج این مطالعه نشان داد که حرکت قیمت های نفت در اقتصاد ایران را نمی توانیم به عنوان شاخص قابل اطمینانی برای شناسایی پرمفعت ترین بازار برای سرمایه گذاری، مورد استفاده قرار دهیم. در تمام زیردوره ها نوسانات همزمان ضعیفی بین بازار نفت و سه بازار داخلی دیگر، و در هر دو شرایط پایدار و ناپایدار وجود داشت. دلیل این مسئله این است که در زمان های نرمال، سیاست گذاران عمدتاً بر درآمد نفت متکی هستند و از آن برای به حداقل رساندن تأثیر قیمت نفت بر بازارهای داخلی استفاده می کنند. با این حال در طی دوره تحریم ها، چون دسترسی به درآمد نفت به شدت محدود شده بود بنابراین رفتار بازارهای داخلی به قیمت نفت بستگی نخواهد داشت.

نتایج رگرسیون قسمت بندی شده نیز نشان داد که نوسانات همزمان قیمت های نفت و سهام، و قیمت های نفت و ارز تحت تأثیر تحریم های اقتصادی یا شیوع کووید ۱۹ قرار نمی گیرند. به همین دلیل بازار نفت در مقایسه با سه بازار دیگر، ظاهراً بهترین گزینه برای یک سرمایه گذار ریسک پذیر است. در عین حال، در طی دوره تحریم ها می توان از بازار نفت به عنوان یک منبع درآمد برای دولت استفاده کرد. این توضیحی برای حرکت اخیر توسط دولت ایران برای استفاده کردن از این بازار برای تأمین کسری بودجه خود می باشد.

در مورد قیمت های ارز و طلا، WCA نشان داد که متغیر پیشرو، نرخ ارز است. بنابراین سرمایه گذاران با نظارت تغییرات در بازار ارز خارجی می توانند تغییرات در بازار طلا را پیش بینی کنند. شایان ذکر است که رفتار این دو متغیر در شرایط اقتصادی پایدار با رفتار آنها در شرایط اقتصادی ناپایدار در ایران تفاوت داشت. در شرایط نرمال هیچ نوسانات همزمان معناداری بین این دو متغیر در کوتاه مدت و میان مدت وجود نداشت. لذا می توانیم استنباط کنیم که سرمایه گذاران می توانند از سرمایه گذاری های کوتاه مدت و میان مدت هم در بازار طلا و هم در بازار ارز استفاده کنند بدون اینکه نگران تعاملات بین این دو بازار باشند. با این حال در شرایط اقتصادی ناپایدار، سرمایه گذاران باید مراقب باشند چون نتایج این مطالعه یک نوسانات همزمان معنادار را بین دو بازار بالا در کوتاه مدت، میان مدت، و بلندمدت نشان داد.

تحلیل نوسانات همزمان بین بازارهای ارز و طلا از یک طرف، و بازار بورس از طرف دیگر، نشان داد که در مراحل اولیه یک بحران (بعد از یک دوره پایداری اقتصادی)، نرخ ارز خارجی و قیمت طلا با هم می توانند مانند یک متغیر پیشرو برای بازار بورس عمل کنند. با این حال مشخص شد که با تداوم بحران، بازار بورس از یک روند متفاوت با دو بازار دیگر پیروی میکند و این نشان میدهد که در زمان های بحران اقتصادی، مطالعه نوسانات همزمان بین بازار بورس و بازارهای دیگر ممکن است برای سرمایه گذاران بازار بورس سودمند نباشد. این موضوع توسط نتایج رگرسیون مقطعی پشتیبانی شد، که فقط در ابتدای بحران یک نوسانات همزمان معنادار را بین قیمت های سهام و طلا، و بین قیمت های سهام و ارز نشان میداد. دلیل این مسئله این است که با تداوم بحران اقتصادی، بازار بورس برای دولت خیلی مهم می گردد. دولت با پشتیبانی کردن از بازار بورس و اطمینان حاصل کردن از پابرجا بودن آن، می تواند نقدینگی را کاهش دهد و هر گونه تأثیرات منفی بالقوه بازار بورس بر بازارهای دیگر (همچون بازارهای طلا و ارز) را خنثی سازد. به علاوه دولت با فروش دارایی های سرمایه ای خود در بازار بورس می تواند کسری بودجه شدید خود (که از کاهش درآمد و هزینه های اقتصادی بیماری کووید ۱۹ ناشی گشته بود) را تا حدودی جبران کند.

نتایج رگرسیون مقطعی نشان داد که اعمال مجدد تحریم ها تأثیر معناداری بر روی نوسانات همزمان بین قیمت های طلا و ارز داشت. بنابراین می توانیم نتیجه گیری کنیم که در طی دوره تحریم ها، سرمایه گذاری همزمان بر روی هر دو بازار طلا و ارز، پورتفوی سرمایه گذاران را در کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت در معرض ریسک بالایی قرار می دهد. این موضوع از دیدگاه سیاست گذاری نیز مهم است چون نشان میدهد که سیاست گذاران خصوصاً در زمان های بحران با کنترل بازار ارز خارجی، می توانند یک پایداری نسبی را در بازار طلا ایجاد کنند.

تأثیر کرونا در اقتصاد ایران چقدر است؟

متأسفانه کشور ایران از جمله کشورهایی به شمار میرود که در آن انتشار ویروس کرونا نسبتاً بالاست. آمار رسمی مبتالیان و فوتیهای ناشی از آن، لزوم توجه به ابزارها و سیاستهای پیشگیرانه و کنترلی را روشن میسازد. آثار اقتصادی شیوع این ویروس بر کسب و کارها و فعالیتهای اقتصادی در کشور را میتوان از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داد بر همین اساس شیوع ویروس کرونا در ایران نیز تأثیر بسیاری بر اقتصاد داخلی داشته و خواهد داشت؛ به باور کارشناسان اقتصادی در ایران، داستان کمی پیچیدهتر است، زیرا علاوه بر آسیبهای اقتصادی جهانی، اقتصاد ایران به دلیل وابستگی به نفت، تحریمهای بینالمللی، رشد منفی اقتصاد، تورم بالا و ... آسیبهای بیشتری را شاهد خواهد بود. اقتصاد ایران فشارهای دوگانه تحریم و تبعات ویروس کرونا را توأمان تجربه میکند، هرچند اقتصاددانان بر این باور هستند که چنانچه سریعتر واکنشی برای کرونا یافت شود، افتها کمتر بوده و اقتصاد سریعتر به روال عادی

بازمیگردد. در تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران توسط مرکز پژوهش های مجلس (دفتر مطالعات اقتصادی شماره ۱۷۳۰۶ آذر ۱۳۹۹) آمده است: اقتصاد ایران در حالی با معضل کرونا مواجه شده که متغیرهای اقتصاد کالن وضعیت مناسبی را نشان نمیدادند. براساس اعلام مرکز آمار ایران رشد اقتصادی در ۹ ماهه نخست سال ۱۳۹۸، در حدود منفی ۶٫۷ درصد و رشد اقتصادی بدون نفت نیز تقریباً صفر بوده است. همچنین، نرخ تورم نقطه به نقطه نیز در پایان بهمن ماه ۲۵ درصد بوده است. از سوی دیگر دولت به لحاظ منابع در تنگنا قرار دارد و کسری بودجه دولت یکی از معضلات مهم اقتصاد ایران برای سال ۱۳۹۹ است. در چنین شرایطی، هزینه های تحمیل شده در اثر اپیدمی کرونا و همچنین کاهش تولید ناشی از آن، میتواند اقتصاد را با تورمهای بالاتر و رشدهای اقتصادی پایینتر مواجه سازد. از بین رفتن برخی از مشاغل و یا کاهش شدید درآمد در برخی از بخشها باعث کاهش رشد اقتصادی میشود و از طرف دیگر، برخی مشاغل دیگر مانند تولیدات مواد بهداشتی و... در این بازه زمانی رشد بالایی خواهند داشت. شوک ناشی از کرونا، اقتصاد را هم با شوک عرضه و هم با شوک تقاضا مواجه میسازد. از یک طرف عرضه نیروی کار کاهش یافته و از طرف دیگر در تأمین مواد اولیه تولید نیز مشکلاتی ایجاد شده است. شوک عرضه، شوک تقاضا را به همراه خواهد داشت. تعطیلی کسب و کارها، منجر به تعدیل نیروی کار میشود و کاهش درآمد خانوار، کاهش تقاضا را به همراه دارد از طرف دیگر عدم اطمینان نسبت به آینده، خانوار را به تصمیم پسانداز بیشتر و به تعویق انداختن خرید اقلام غیرضروری ترغیب میکند. همین امر کاهش تقاضای کل بیشتری را موجب میشود؛ بنابراین انتظار میرود رکود اقتصادی ناشی از شوک ارزی و تحریمها تشدید شود و لذا الزم است تا سیاستهای حمایتی هم از خانوار و هم از کسب و کار صورت گیرد. در شرایطی که دولت با تنگنای مالی مواجه بوده و علاوه بر کاهش درآمدهای ناشی از تحریم و کاهش قیمت نفت و فرآورده های نفتی، با افزایش هزینه های بهداشتی و درمانی ناشی از کرونا نیز روبهرو است، منابع برای سیاستهای حمایتی به شدت محدود است. از این رو بسیار مهم است که سیاستهای حمایتی، بهینه اتخاذ شده و از اجرای سیاستهای حمایتی کور (نظیر تخصیص ارز ترجیحی به برخی کالاها) اجتناب شود، زیرا به احتمال قوی، این منابع با هزینه تورم تأمین شده اند. بر این اساس سیاستهای افزایش تقاضای کل از طریق جلوگیری از کاهش اشتغال و درآمد خانوار باید در اولویت قرار گیرند. آثار اقتصادی شیوع این ویروس بر کسب و کارها و فعالیتهای اقتصادی در کشور را می توان از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار داد. نگرانی نسبت به شیوع ویروس بر رفتار مصرفی خانوارها اثرگذار است. از سوی دیگر با کاهش تقاضا، بنگاه های اقتصادی، کسب و کارها بویژه کسب و کارهای کوچک تحت تأثیر شیوع ویروس کرونا قرار می گیرند. هرگونه سیاستی که برای کنترل شیوع کرونا به اجرا گذاشته میشود باید به طور همزمان به بررسی آثار اقتصادی آن نیز بپردازد و در مقابل هرگونه سیاست حمایتی از کسبوکارها و مردم که صورت میگیرد، باید به طور همزمان به کنترل شیوع کرونا نیز کمک کند.

اثرات ویروس کرونا بر اقتصاد داخلی ایران

با توجه به کاهش صادرات نفت ایران از ۲/۸ میلیون بشکه در روز (۲ سال پیش) به شرایط فعلی با چند صد هزار بشکه در روز (نمودار ۲)، حتی قبل از شیوع ویروس کرونا نیز مقامات کشور به خوبی می دانستند که قادر به کاهش صدمات اقتصادی وارده به خانوارها و به خصوص اقشار کم درآمد جامعه نیستند. صندوق بین المللی پول تخمین زده است که بعد از خروج ایالات متحده از توافق هسته ای، ارزش ریال بیش از ۵۰ درصد کاهش یافته است. تورم با شتاب فزاینده به ۴۰ درصد رسید و شرکت های بزرگ خارجی کشور را ترک کردند و براساس همین تخمین، اقتصاد ایران در سال گذشته ۹/۵ درصد کوچک تر شده است. از طرف دیگر بودجه سال ۱۳۹۹ کشور با نرخ ۵۰ دلاری فروش هر بشکه نفت تهیه شده است. در این بین، شاهد کاهش قیمت نفت سنگین ایران به زیر ۱۵ دلار در همین ابتدای سال هستیم. براساس پیش بینی های واقع بینانه موجود، نرخ هر بشکه نفت در سال ۲۰۲۰ بین ۱۷ تا ۴۲ دلار در هر بشکه خواهد بود. اتفاقی که باعث می شود میانگین قیمت نفت در این سال بین ۲۰ تا ۲۵ دلار باشد. به طور کلی به نظر می رسد کسری بودجه از این محل می تواند خود باعث اختلالات قابل توجه در اقتصاد داخلی ایران شود. کسری که بخش عمده ای از آن براساس بودجه ۱۳۹۹، باید توسط انتشار اوراق مالی توسط دولت پوشش داده شود. این درحالی است که براساس توصیه نهادهای بین المللی، در شرایط بحران دولت ها باید برای حمایت از اقتصاد اقدام به باز خرید اوراق خزانه کنند. اقدامی که در کشورهای توسعه یافته شامل ایالات متحده انجام گرفت. در واقع تحلیلگران معتقدند، انزوای اقتصاد ایران و فاصله از بازارهای سرمایه بین المللی، ایران را به سمت تأمین مالی داخلی سوق خواهد داد که می تواند منجر به افزایش نرخ وام دهی و فشار بیشتر بر بودجه به دلیل تورم غیرقابل کنترل شود.

براساس گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، بر اثر شیوع ویروس کرونا، در حوزه اشتغال هر دو سمت عرضه و تقاضای بازار کار تحت تأثیر قرار خواهد گرفت. تعطیلی و کاهش سطح فعالیت های اقتصادی منجر به تعدیل نیرو و کاهش تقاضای کار خواهد شد و عرضه کار نیز کاهش خواهد یافت، زیرا برخی افراد که مستقیماً با بیماری درگیر شده اند و برخی دیگر که غیرمستقیماً با اقدامات خودمراقبتی و کاهش تعاملات، ساعات کاری خود را کاهش خواهند داد. بنابراین به نظر می رسد در سال ۱۳۹۹ با کاهش نرخ مشارکت و کاهش اشتغال مواجه خواهیم بود. فعالیت کسب و کارهایی که مستقیماً از بحران کرونا متاثر شده اند به شدت کاهش خواهد یافت. کاهش فعالیت این کسب و کارها می تواند منجر به بحران بیکاری شده و رفاه خانوارهای زیادی را تحت تأثیر قرار دهد. در این میان بیشترین ضربه اقتصادی را کسانی متحمل خواهند شد که دارای شغل دائم نیستند، مانند دست فروشان و کارگران ساختمانی. هرچه فعالیت کسب و کارها کاهش یابد، درآمدهای مالیاتی دولت نیز کاهش می یابد. بنابراین با توجه به کاهش ظرفیت های مالیات ستانی از

فعالیت‌های اقتصادی و کاهش قیمت نفت و اقدامات مورد نیاز برای حمایت از کسب و کارها و افراد آسیب دیده و همچنین افزایش مخارج دولت در حوزه بهداشت و درمان، کسری بودجه دولت تشدید خواهد شد. با توجه به این موضوع و افزایش نقدینگی، تورم نیز روند صعودی به خود خواهد گرفت.

در حوزه بازار مسکن، معاون وزیر راه و شهرسازی با تاکید بر کاهش تعداد معاملات در اسفندماه، خبر از ثبات قیمتی و پایداری در بازار مسکن داد. همچنین براساس گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، با توجه به فرارسیدن فصل نقل و انتقالات، به نظر نمی‌رسد شیوع ویروس کرونا تاثیر چشمگیری بر کاهش معاملات در ۳ ماه ابتدای سال ۱۳۹۹ بگذارد. بنابراین انتظار می‌رود شاهد تثبیت قیمت مسکن باشیم. از طرف دیگر، بازار سرمایه نیز به دلیل آنچه در ادامه گزارش وجود شرایط «اقتصاد پرتلاطم» تفسیر شده است، به رغم اصلاحات محدود، در صورت تثبیت نرخ دلار در ارقام فعلی، روند نسبتاً صعودی خواهد داشت. گرچه شیوع این ویروس با افزایش مصرف برق و آب، چالش‌هایی را برای دولت به وجود آورده و به ویژه امکان مواجهه شدن با بحران تامین آب خانگی در فصول گرم سال را ایجاد کرده است، اما از حیث کاهش مصرف بنزین برای دولت درآمدزا بوده، زیرا میزان یارانه پرداختی دولت بابت بنزین کاهش یافته و دولت می‌تواند از محل مابه‌التفاوت صادرات بنزین صرفه‌جویی شده در طی سه ماه حدود ۳/۶ هزار میلیارد تومان درآمد داشته باشد.

به‌طور کلی اگر شیوع این ویروس در سه ماهه ابتدای سال به‌طور کامل به اتمام برسد، براساس نظر اقتصاددانان می‌توان انتظار داشت که تولید به شرایط قبل خود بازگردد و در ۶ ماهه ابتدای سال در کنار یک تورم حدود ۲۵ درصدی، رشد اقتصادی مثبت نزدیک به صفر دور از انتظار نخواهد بود. اما اگر این شیوع طولانی‌تر شود، تحلیل‌های فوق از درجه اعتبار ساقط خواهد شد و به نظر می‌رسد کشور وارد رکود اقتصادی خواهد شد و در ۶ ماهه ابتدای سال رکود تومری را شاهد باشیم. کما اینکه صندوق بین‌المللی پول پیش‌بینی تورم ۳۱ درصدی را برای اقتصاد ایران در سال ۲۰۲۰ داشته است

برآورد اقتصاددانان آن است که در شرایط بدبینانه، احتمال سقوط تولید داخلی ایران به دوسوم میزان فعلی (کاهش ۳۳ درصدی) و کسری بودجه حدود ۱۰ میلیارد دلاری در سال جاری وجود خواهد داشت.

تاثیر بحران مالی جهان بر بورس کشور

افت ۳۰ درصدی در بورسهای معتبر جهان در فاصله ۱۹ فوریه تا ۲۰ مارس ۲۰۲۰ عددی نیست که بشود به سادگی از آن گذشت و قابل تعمیم به بورس اوراق بهادار تهران نباشد تاثیر پذیری بازار مالی در کشورهایی که تعامل با بقیه بازارهای جهان ندارند متفاوت است و با وقفه چند ماهه اتفاق می‌افتد. آشفتگی بازارهای مالی جهان، افت شدید تقاضا و تولید، کاهش قیمت جهانی بسیاری از کالاها بخصوص محصولات فلزی، پتروشیمی و معدنی که عمده تولیدکنندگان آن در بورس هستند خبر از کاهش تقاضا در بازارهای داخلی و خارجی، کاهش فروش، کاهش قیمت و کاهش سودآوری برای آنها دارد. بحران مالی با بحران نقدینگی آغاز میشود و منجر به کاهش فعالیتهای اقتصادی، کاهش در قیمتتها، کاهش سود شرکتها و گاه زیان دهی و حتی ورشکستگی میشود بورس تهران در ابتدای بحران مالی ۲۰۰۸ از سایر بورسها هیچ تاثیری نگرفت اما به تدریج و با آشکار شدن ابعاد بحران و رسیدن موج اتفاقات به اقتصاد کشور، بورس تهران نیز با افت شدید مواجه شد هم اکنون هم به نظر میرسد بحران مالی با یک تاخیر سه تا شش ماهه بازار سرمایه کشور را متاثر کند.

آیا کرونا بر بازار سرمایه ایران تاثیر گذار بوده است؟

قطعاً عوامل متعدد بر بازار سرمایه تاثیر گذار هستند و تفکیک اثرات این عوامل نیازمند مطالعه ای جدی و جامع است. اما در این مجمل تلاش می‌شود بر اثرات انتشار ویروس کرونا بر بازار پول و سرمایه ایران متمرکز و حتی الامکان اثر آن از سایر عوامل تفکیک شود. به این منظور بررسی اجمالی وضعیت بورس اوراق بهادار تهران از ابعاد مختلف در قبل و بعد از اعلان رسمی شیوع کرونا در ایران می‌تواند اطلاعات مفیدی را به دست دهد.

بدین منظور ابتدا مروری اجمالی بر بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۹۸ ارایه خواهد شد و سپس سه متغیر شاخص کل، ارزش معاملات خرد و کلان و میزان ورود نقدینگی اشخاص حقیقی، در طی سال ۹۸ ارزیابی خواهند شد. بورس اوراق بهادار تهران سال ۹۸ را با شاخص ۱۷۸۶۵۹ واحدی آغاز و با شاخص ۵۱۲۹۰۰ واحدی به پایان رساند. این رشد ۱۸۷ درصدی سالی خوش و خاطره انگیز برای سهامداران ایرانی محسوب می‌شود، سالی که برخی سهام مانند نوش مازندران (غنوش) و فرآورده نسوز پارس (کفپارس) رشد ۲۰۰۰ درصدی را برای سهامداران خود به ارمغان آوردند و تعدد سهام‌هایی با سود صد در صدی و بالاتر، همه و همه موید کارنامه درخشان بورس اوراق بهادار تهران نه تنها در سال ۹۸ بلکه در دهه اخیر است.

الف: ارزیابی شاخص کل:

آغاز رسمی شیوع کرونا ابتدای اسفند ۱۳۹۸ در ایران است. به همین دلیل در زیر تلاش می‌شود وضعیت بورس اوراق بهادار تهران در یازده ماه (ابتدای فروردین تا آخر بهمن ۹۸) و اسفند ماه ۹۸ بررسی و مقایسه شود. با توجه به ۲۱۸ روز کاری در یازده ماه ابتدایی سال ۹۸ نرخ متوسط رشد روزانه شاخص ۴۵۳/۰ درصد بوده است (میانگین هندسی و محاسبه ریشه ۲۱۷ ام نسبت مقادیر اولیه و پایانی شاخص کل). با اعلام شیوع کرونا در ایران، متوسط رشد شاخص کل با احتساب ۲۰ روز کاری اسفند ماه به میزان ۳۴/۰ درصد می‌رسد که کاهش ۱۱۳/۰ را موجب می‌شود.

به این ترتیب با اعلام رسمی شیوع کرونا در ایران شاخص کل شاهد، کاهش نرخ رشد به میزان ۱۱۳/۰ درصد بوده است. البته باید توجه داشت که به طور سنتی در هفته آخر سال معمولاً بورس اوراق بهادار تهران شاهد کاهش شاخص کل بوده است.

شرح	۱۱ ماه اول سال ۹۸	اسفند ۹۸	میزان رشد سالانه شاخص
رشد شاخص کل	۰/۴۵۳ درصد (۲۱۸ روز کاری)	۰/۳۴ درصد (۲۰ روز کاری)	۰/۴۴ درصد (۲۳۸ روز کاری)
مقدار کاهش شاخص کل در اسفند ماه نسبت به یازده ماه اول سال ۰/۱۱۳ درصد			

منبع: یافته های تحقیق

دلایل متعددی برای این کاهش می توان برشمرد از جمله نیاز به نقدینگی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی در پایان سال، لزوم تسویه وام های اعتباری کارگزاری ها در پایان ماه و عدم اطمینان به شرایط احتمالی در ایام تعطیل و..... به همین دلیل نمی توان تمام این مقدار کاهش را ناشی از ظهور اپیدمی کرونا دانست.

ب: ارزیابی میانگین ارزش معاملات خرد و کلان

ارزیابی میانگین ارزش معاملات می تواند در تحلیل اثرات کرونا بر بورس اوراق بهادار تهران نتایج در خور توجهی ارایه دهد. در اینجا این سوال مطرح می شود که تمرکز باید بر معاملات خرد باشد یا معاملات کل؟ در پاسخ باید گفت که معاملات کلان و معاملات حقوقی ها متأثر از عوامل کلان، ملاحظات سیاسی و بعضاً دستوری است و لذا نمی تواند ملاک خوبی باشد. در مقابل معاملات خرد نشانگر توجه عامه مردم و اشخاص حقیقی است که سرمایه گذاری در بورس را به عنوان منبعی برای کسب درآمد مد نظر قرار دارند و تحت تاثیر عوامل دستوری فعالیت نمی کنند لذا معاملات خرد بهتر می تواند منعکس کننده تمایلات واقعی بازار و جامعه در بازار سرمایه باشد، به همین دلیل به عنوان محور اصلی این پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. در جدول زیر مقایسه ارزش معاملات کل و معاملات خرد به تفکیک نمایش داده شده است.

بنا به آمار رسمی بورس اوراق بهادار تهران ارزش معاملات خرد از ابتدای سال ۹۸ در فروردین ماه ۱۷۴۵۴ میلیارد تومان و در پایان بهمن ماه ۱۰۷۲۸۰ میلیارد تومان بوده است. به این ترتیب میزان متوسط رشد ماهانه معاملات خرد برابر ۹۵/۱۷ درصد بوده است.

با توجه به جدول زیر مشخص می شود که متوسط رشد معاملات خرد بعد از اعلام شیوع کرونا در اسفند ماه ۳/۷ درصد بوده است در حالیکه در یازده ماه قبل از آن ۹۵/۱۷ درصد بوده است. به عبارت دیگر در اسفند ماه بعد از اعلان کرونا معاملات خرد ۱۰/۶۵ درصد کاهش داشته است (نسبت به یازده ماه قبل) ولی در همان زمان معاملات کلان حدود ۵۷/۴ درصد کاهش داشته است.

شرح	ارزش معاملات (میلارد تومان)		میانگین درصد رشد (کاهش) معاملات	
	کل معاملات	معاملات خرد	کل معاملات	معاملات خرد
فروردین ۹۸ بهمن ۹۸	۲۳۷۰۷	۱۷۴۵۴	میلنگین ۱۱ ماه اول	میلنگین ۱۱ ماه اول
	۱۲۸۰۴۹	۱۰۷۲۸۰	سال: ۱۶/۵۷ درصد	سال: ۱۷/۹۵ درصد
اسفند ۹۸ (۲۰ روز کاری)	۱۴۳۴۲۹	۱۱۵۱۲۲	۱۲ درصد	۷/۳ درصد (۰/۳۵ روزانه)
			۱۶/۱۸ درصد	۱۷ درصد
متوسط رشد سالانه				

منبع: یافته های تحقیق

ج: نقدینگی اشخاص حقیقی

چقدر این احتمال وجود دارد که کاهش معاملات خرد در اسفندماه به دلیل شوک ناشی از بروز یک اپیدمی غیرمنتظره بورس اوراق بهادار تهران بوده باشد؟ آیا با برطرف شدن شوک اولیه می توان منتظر سرازیر شدن جریان نقدینگی اشخاص حقیقی به بازار بورس بود؟ بررسی معاملات هفته اول فروردین می تواند در پاسخگویی به این پرسش ها و نتیجه گیری نهایی موثر باشد. بررسی آمار رسمی منتشره توسط بورس اوراق بهادار تهران نشان می دهد که در اولین روز کاری مبلغ ۶۰۰ میلیارد تومان توسط افراد حقیقی به بازار بورس تزریق شده و در پنج روز کاری ابتدای سال ۹۹ شاخص کل با یک جهش

بیش از ۳۴ هزار واحدی به میزان ۵۴۷۶۵۸ واحد رسیده است. محاسبات نشان دهنده یک رشد ۳/۱ درصدی در پنج روز اول سال است. این میزان رشد نشاندهنده ۲۷۱ درصد رشد نسبت به نرخ اسفند ماه (۳۵/۰) است!

سهامداران حقیقی طی سه روز (۸ الی ۱۰ فروردین ماه ۹۹) بیش از ۲۴۰۰ میلیارد تومان نقدینگی جدید وارد بازار سرمایه کردند. ورود پول اشخاص حقیقی در روز شنبه ۹ فروردین ماه از مرز ۱۱۱۳ میلیارد تومان فراتر رفت که در مقایسه با روز قبل ۴۵ درصد رشد داشته است.

خلاصه، نتیجه گیری و پیشنهادها:

این پژوهش در پی ارزیابی اثرات بروز اپیدمی کرونا بر بازار پول و سرمایه با تمرکز بر بورس اوراق بهادار تهران است. برای این کار سه متغیر شاخص کل، میانگین ارزش معاملات خرد و کلان و میزان ورود نقدینگی اشخاص حقیقی مورد ارزیابی قرار گرفته شده است.

با اعلام رسمی شیوع اپیدمی کرونا در اول اسفند ۹۸، رشد شاخص کل از ۰/۴۵۳ روزانه به ۳۴/۰ درصد کاهش یافت. به عبارت دیگر رشد شاخص در روزهای کرونایی! به میزان ۱۱۳/۰ درصد، نسبت به ایام قبل از اپیدمی کاهش یافته است.

ارزش معاملات خرد در اسفند ماه با اعلام اپیدمی ۶۵/۱۰ درصد نسبت به یازده ماه اول سال ۹۸ کاهش یافت. به عبارت دیگر نرخ رشد روزانه معاملات خرد به میزان ۳۵/۰ درصد در روز رسید.

پس از آغاز سال ۹۹ ارزش معاملات خرد روزانه، در پنج روز کاری ابتدای سال نسبت به اسفند ماه ۲۷۰ درصد رشد داشته و به میزان ۳/۱ درصد در روز رسید.

ورود پول از سوی اشخاص حقیقی (با افزایش ۴۵ درصدی در یک روز) در پنج روز ابتدای سال ۹۹، نشاندهنده تمایل آنان به سرمایه گذاری هر چه بیشتر در بورس اوراق بهادار تهران است.

تزریق بیش از ۲۴۰۰ میلیارد تومان از سوی اشخاص حقیقی به بازار بورس در هفته اول سال ۹۹ و افزایش ارزش معاملات خرد با وجود ادامه یافتن اپیدمی کرونا این ظن را قوی تر می کند که احتمالاً کاهش ارزش معاملات خرد و کاهش شاخص کل در اسفند ماه ۹۸ تحت تاثیر عواملی غیر از شیوع ویروس کرونا بوده است.

بنا به اعلام رسمی مقامات ذی ربط، در سال ۹۹ تعداد ۱۶ شرکت در صف عرضه اولیه قرار دارند و این خود موجب تشویق هر چه بیشتر اشخاص حقیقی برای ورود به بازار بورس خواهد شد.

حمایت مجلس و دولت از جذب منابع خرد در بازار سرمایه و تشویق آنان به خلق ثروت واقعی به جای سفته بازی و دلالی رونق بیش از پیش بازار سرمایه را موجب خواهد شد. باید توجه داشت که هدایت نقدینگی به بخش افزایش سرمایه و طرح‌های توسعه شرکت‌ها موجب رونق فعالیت شرکت‌ها، گاهی به میزان دو تا سه برابر افزایش می شود که با توجه به شرایط تحریمی راهکار مناسبی می تواند باشد.

به نظر می رسد شیوع اپیدمی بجز در اسفند ماه و شوک اولیه تاثیر منفی خود را در بازار سرمایه ایران از دست داده است. شواهد نشان می دهد با رفع شوک اولیه بازار سرمایه با قوت بسیار راه خود را ادامه خواهد داد. در توجیه این مطلب می توان عدم امکان حضور افراد حقیقی در بازارهای موازی مانند ارز، مسکن و طلا را بیان کرد. به عبارت دیگر بروز کرونا موجب شده است نقدینگی افراد حقیقی بیش از پیش روانه بازار سهام شود و چشم انداز درخشانی فرا روی سهامداران قرار دهد.

به نظر نگارنده با توجه به پیش بینی حاصل از مربعات گن Gann Square شاخص کل در مرحله اول می تواند در یک بازه زمانی کوتاه مدت به ۶۰۰۸۰۰ واحد، ۶۳۲۰۰۰ واحد و بعد به ۶۴۸۰۰۰ واحد برسد. هدف بلند مدت در یک بازه یکساله در حدود شاخص یک میلیون واحدی دور از ذهن نخواهد بود. البته این در صورتی است که شاهد اتفاقات غیر مترقبه ای مانند جنگ و ... رخ نباشیم. این پیش بینی مانند هر پیش بینی دیگر خالی از خطا نیست و صرفاً بر مبنای محاسبات تئوریک ارایه شده است.

این بحران تاریخی می تواند فرصت بی نظیری برای تغییر عادات سرمایه گذاری اشخاص حقیقی فراروی مسئولین بازار سرمایه ایران قرار داده و آن را به قطب مالی کشور تبدیل نماید. این فرصت بی نظیر می تواند هزاران میلیارد تومان نقدینگی اشخاص حقیقی را به بازار سهام سرازیر کرده و مسیر اقتصاد ایران را به شکل باورنکردنی تغییر دهد.

ضروری است کمیته ویژه ای جهت ارزیابی شرایط موجود و چگونگی بکارگیری صحیح این منابع مالی جدید در راستای تقویت صنایع کشور ایجاد شود. بدیهی است با توجه به شرایط خاص ایران این کمیته باید متشکل از افراد خبره، صاحب نظر، شجاع و مبتکر باشد، افرادی که ضمن اطلاع و استفاده از تئوری ها و نظرات نوین، مقهور نظرات غربی و نظرات کلاسیک اقتصاد نباشند و بدنبال یافتن راه حل های بدیع و نوآورانه باشند. به یقین چنین راه حل هایی دور از دسترس نیست. آیندگان کسانی را که این فرصت تاریخی را نادیده گرفته باشند هرگز نخواهد بخشید.

تاثیر بحران مالی جهان بر کسب و کار در کشور

بحران مالی جهان، کاهش عرضه، کاهش تقاضا، رشد بیکاری در جهان، کاهش قیمت نفت و محصولات مشتقه، کاهش قیمت فلزات، کاهش قیمت محصولات کشاورزی و دامی، محدودیتهای صادرات و واردات و بسته شدن برخی مرزها از ترس ویروس کرونا، کند شدن و افزایش هزینه حمل و نقل و کسری بودجه دولت همگی خبر از تهدیدها و فرصتهایی است که طی ماههای آینده برای صاحبان کسب و کار بوجود خواهد آمد. کاهش قیمت جهانی اکثر مواد اولیه و ترس جوامع از ویروس کرونا و کاهش فعالیتهای اقتصادی خبر از رکود و مشکل نقدینگی در تمام جهان میدهد که صاحبان کسب و کار در کشور ما نیز از این آسیب در امان نخواهند ماند. بدلیل محدودیتهای اعمال شده ناشی از فاصله گذاری اجتماعی در تمام جهان در طرف عرضه با مشکل تولید و کمبود کالای مواجه شده ایم، در سمت تقاضا نیز با کاهش شدید تقاضا مواجه هستیم و به طور کلی نظام عرضه و تقاضا در کل دنیا مختل شده اما کاهش تقاضا بسیار بیشتر از کاهش در عرضه بوده و بدلیل آنکه تولید کنندگان با مشکل فروش مواجه گشته اند و از طرف دیگر کاهش تقاضا و کاهش قیمت مواد اولیه تولید منجر به کاهش قیمت در محصولات تولیدی شده، تولید کنندگان و صاحبان کالای را یا مجبور به عدم فروش و نگهداری کالای در انبارها میکند که این امر ریسکهای زیادی همچون خرابی کالای و کاهش قیمت بیشتر در آینده دارد و یا مجبور خواهد شد کالای خود را با سود پایین و یا حتی با ضرر به فروش برساند. از طرف دیگر کاهش قیمت مواد اولیه ممکن است برای تولید کنندگان فرصتی باشد جهت افزایش سود و فروش بیشتر با قیمتهای پایینتر اما این موضوع به مدیریت موجودی مواد اولیه گران از سنوات پیشین و جایگزینی آن با مواد اولیه ارزانتر دارد. همچنین جریان نقدینگی نیز بسیار حائز اهمیت است چرا که در صورت بروز بحران نقدینگی در کشور، فروش و ادامه فعالیت کسب و کارها تنها با هوشمندی امکان پذیر خواهد بود. صادر کنندگان و وارد کنندگان نیز ماههای آینده با چالشهای زیادی مواجه خواهند بود. کاهش قیمت کالایها در سطح جهان قیمت محصولات صادراتی را بر حسب دالر کاهش خواهد داد اما از طرف دیگر بدلیل افزایش نرخ دالر در مقابل ریال، شاید در نگاه اول اوضاع صادرکننده خوب به نظر برسد اما این افزایش نرخ دالر جبران کاهش قیمت جهانی را نخواهد کرد و صادرات بتدریج کاهش مییابد. از طرف دیگر بدلیل کاهش درآمدهای ارزی، واردات بیش از سال گذشته با محدودیت مواجه خواهد شد. به نظر میرسد رکود اقتصادی در پیش داشته باشیم که ناشی از کاهش تقاضا در داخل و در محصولات صادراتی کشور خواهد بود و حفظ کسب و کارها نیازمند هوشمندی، دقت و خلاقیت است در این نوشته سعی کردیم با واقع بینی شرایط را تحلیل کنیم چرا که بدبینی و یا خوش بینی غیرواقعی ممکن است صدمات جبران ناپذیری وارد کند به آینده و روشنی فردا اعتماد داشته باشیم امیدوارانه حرکت کنیم و لحظهای امیدمان را از دست ندهیم، حتی اگر این روزها اندوه و دلواپسی از فردا، شما را فرا گرفته اعتماد به وعده الهی فراموشمان نشود با دشواری آسانی است، آری، با دشواری آسانی است

خسارتهای اقتصادی فراگیری کرونا

خسارتهای اقتصادی فراگیر شدن بیشتر این ویروس برای کل اقتصاد جهانی بسیار حائز اهمیت است؛ اما برای اقتصاد ایران که با تحریمها از یک سو و ورود به لیست سیاه اف.ای.تی.اف. از سوی دیگر دستوپنجه نرم میکند؛ چه بخواهیم چه نخواهیم این تاثیر بیشتر خواهد بود. کرونا یکسری تاثیرات کوتاهمدت ملموس و غیرقابل جبران دارد. یکی از مهمترین این تاثیرات بر صنعت گردشگری است. بدون شک بحران موجود از حجم مسافرتها داخلی و خارجی میکاهد و فعالیت آژانسهای گردشگری و تمامی فعالان صنعت توریسم را تحت تأثیر قرار میدهد. به طور حتم از نظر درمانی و پزشکی یکسری هزینههایی در پی دارد. از سوی دیگر خردهفروشی نیز با زبانههای شدیدی روبهرو خواهد شد. همه اینها ضربه های کوتاهمدت اما ملموس به اقتصاد کشور می زند. بدون شک بسیاری از کسب و کارها در این شرایط آسیب جدی می بینند. هتل ها و رستوران ها در سراسر کشور متحمل خسارات و آسیب های جدی مالی می شوند قطعاً علاوه بر فعالیتهایی نظیر گردشگری و رستورانداری، ورزشگاهها، سینماها، مراکز خرید، برگزاری همایشها، برگزاری نمایشگاهها، سالنهای زیبایی، هتلداری، حملونقل در حوزههای مختلف زمینی، ریلی، هوایی و سایر مواردی که در آنها اجتماعاتی شکل میگیرد، بیشترین لطمه ها را از این بحران خواهند خورد. در صورتی که مدیریتی جدی و پیشگیرانه نباشد آسیب هایی که ویروس کرونا به اقتصاد کشور و بخش کشاورزی وارد می نماید، در کوتاه مدت غیرقابل جبران است. در خصوص بخش کشاورزی یکی از پیامدهای نامطلوب شیوع ویروس کرونا، ممنوعیت صادرات محصولات کشاورزی و غذایی است. این موضوع در شرایطی که کشور ایران تمهیدات مقابله با شیوع کرونا را طبق استانداردهای جهانی رعایت ننماید، عمق بیشتری خواهد یافت یعنی کشورهای بیشتری ممنوعیت صادرات به کشورشان را اعلام نموده و زمان ممنوعیت نیز طولانیتر میشود. از دست دادن بازارهای صادراتی بخش کشاورزی یکی از آثار منفی شیوع این بیماری است. از دست دادن اطمینان و اعتماد مصرف کنندگان بازارهای صادراتی ایران نسبت به سلامت غذای ایران هزینه های است که برگشت اعتماد به بازار و مصرف کننده بسیار هزینه بر و زمان بر است.

رکود اقتصادی کلی در نیمه دوم سال ۹۹ با موج جدید شیوع کرونا

با بررسی تبعات شیوع ویروس کرونا در ایران کاملاً مشخص می‌شود که هیچ کدام از بخش‌های اقتصاد ایران از پیامدهای شیوع ویروس کرونا در امان نبوده‌اند و برخی از مشاغل هم آسیب بیشتری دیده‌اند؛ به عنوان مثال بخش خدمات به واسطه اینکه بیشترین مواجهه مستقیم با افراد و خانوارها را دارد در آغاز شیوع ویروس کرونا با توقف فعالیت‌ها بیشترین آسیب را متحمل شد؛ همچنین گردشگری، صنایع، کشاورزی و کسب‌وکارهای فروشگاهی از آسیب دیدگان جدی این ویروس محسوب می‌شوند.

برآورد شد تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۹۹ به دلیل تعطیلی‌های کوتاه‌مدت ناشی از شیوع کرونا ۴,۵ درصد کاهش یابد؛ همچنین رکود اقتصادی کلی در نیمه دوم سال ۹۹ با موج جدید شیوع کرونا در فصل سرما افزایش یابد. گفته می‌شود درآمد دولت در سال ۹۹ قبل از بهبود وضعیت اقتصادی به پایین‌ترین حد خود رسید و انتظار می‌رفت فشارهای تورمی نیز به دلیل نبود اطمینان اقتصادی و فشارهای ناشی از کاهش ارزش پول بالا بماند.

شیوع بیماری کووید ۱۹ از طریق کاهش درآمد و تورم بالا بر خانواده‌ها تأثیر می‌گذارد؛ برآورد شده است که کاهش درآمد در بازار کار فقر را در کوتاه‌مدت ۷ درصد افزایش داشت و برای شاغلان کشور نتایج بدتری را به همراه داشت

خسارت قابل توجه کرونا به گردشگری

گردشگری یکی از بخش‌های اقتصادی تأثیرپذیر از ویروس کرونا است؛ این بخش که در زیرمجموعه بخش خدمات قرار دارد منابع و درآمدهای آن ده‌ها بخش اشتغال‌زایی کشور را حمایت می‌کند و همواره درآمد ارزی قابل توجهی برای کشور داشته است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد با لحاظ اسفند ۹۸ و سه ماه اول سال ۹۹، کشور عددی حدود دو میلیون و ۱۱۵ هزار گردشگر خارجی را از دست داده است؛ به عبارتی دیگر با لحاظ درآمد ۱۱,۸ میلیارد دلاری سال ۹۷، برآورد می‌شود به واسطه شیوع کرونا بیش از سه میلیارد دلار از ناحیه گردشگری خارجی زیان بر گردشگری ایران تحمیل شده است؛ البته به جز بخش گردشگری خارجی، بخش مهم‌تر موضوع گردشگری داخلی است که آن هم خسارات فراوانی را متقبل شده است.

محاسبات مرکز آمار ایران نشان می‌دهد هزینه سفرهای داخلی فقط در بهار سال ۹۷ حدود ۱۱ هزار و ۳۶۷ میلیارد تومان بوده است که در نوع خود رقم جالب توجهی برای اقتصاد ایران است که با آمارهایی که از لغو سفرها، لغو رزرو هتل‌ها و مسافرخانه در سال جاری وجود دارد نشان‌دهنده زیان قابل توجه کرونا بر اقتصاد گردشگری داخلی است.

تأثیر منفی کرونا بر اقتصاد بخش کشاورزی

کرونا در بخش کشاورزی با تأثیر بر زنجیره تأمین، تقاضا و نقدینگی، بر بنگاه‌ها و با تأثیر بر عرضه نیروی کار، مصرف کالاها و خدمات و به ویژه با کاهش درآمد مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی در کوتاه‌مدت و بلندمدت بر اقتصاد خانوارها و اقتصاد بخش کشاورزی تأثیرگذار بوده است.

بررسی شواهد آماری نشان از اثرگذاری ۷,۸ درصدی شیوع ویروس در بخش مصرف و ۱۰ درصدی در بخش صادرات در ماه اسفند ۱۳۹۸ دارد؛ در بخش کسب‌وکارهای روستایی و عشایری هم به دنبال کاهش فعالیت اداری دستگاه‌های اجرایی مشکلاتی ایجاد شد و تداوم وضعیت فوق، با توجه به اوج گرفتن فعالیت‌های تولیدی مشکلاتی برای افراد روستایی و مناطق عشایری ایجاد کرد.

اختلال در بازاریابی و کاهش فروش و قیمت محصولات بر خوردار از بازارهای منطقه‌ای و ملی و حتی محصولات بر خوردار از بازارهای محلی از دیگر مشکلات به وجود آمده در بخش کشاورزی است و این آسیب به دلیل نبود توسعه فراگیر زیرساخت‌های بازاریابی الکترونیک محصولات روستاییان و عشایر و فقدان زنجیره‌های تأمین و ارزش پایدار تشدید شده است.

تأثیر کرونا بر مشاغل غیر رسمی

در حوزه کسب‌وکارهای آزاد، بررسی‌های کلان نشان می‌دهد که بسیاری از مشاغل از دست رفته بر اثر شیوع کرونا مشاغل غیررسمی و کارکنان مستقلی هستند که نه دارای بیمه هستند که تخفیف در حق بیمه کارفرما سبب نجات آن‌ها شود و نه به تسهیلات و کمک‌های مالی دولت دسترسی دارند؛ لذا می‌توان گفت که برنامه کمک ۵ هزار میلیارد تومانی به صندوق بیمه بیکاری از محل صندوق توسعه ملی نمی‌تواند باعث بهبود وضعیت تعداد زیادی از مشاغل شود؛ همچنین بر اساس قانون بیمه بیکاری، صاحبان حرف و مشاغل آزاد و بیمه‌شدگان اختیاری نیز قادر به استفاده از برنامه حمایتی فوق نیستند.

علاوه بر کسب و کارهای فعال در حوزه مراقبت‌های بهداشتی و حمایت اجتماعی، مدیریت عمومی، خدمات اقامتی و غذایی، هنر، سرگرمی و تفریح، تجارت خرده و فروشی و خدمات اجتماعی بیشترین آسیب را از شیوع کرونا دیده‌اند و با توجه به اینکه در انجام بسیاری از این فعالیت‌ها امکان فاصله‌گذاری اجتماعی وجود ندارد حتی در زمان بازگشایی‌ها اقبال از آن‌ها بالا نبوده است.

حال در شرایطی که بسیاری کاسبان بازار آزاد و واحدهای صنفی فعال کشور از ماه‌های قبل از شیوع کرونا برای بازار شب عید اجناس خود را سفارش داده بودند تا در اوج شلوغی بازار در تنگنای تهیه اجناس قرار نگیرند، با شیوع ویروس با انباری از اجناس خریداری‌شده بدون مشتری و سرآمد موعد چک‌هایشان مواجه شدند و همچنان با عواقب این ویروس دست به گریبانند.

در همان شرایط رئیس کل بانک مرکزی اعلام کرد که اقساط تسهیلات افرادی که کسب و کار آن‌ها بر اثر شیوع کرونا آسیب‌دیده و نیز اقساط تسهیلات قرض‌الحسنه تمام اشخاص، طی ماه‌های اسفند سال ۱۳۹۸ و فروردین و اردیبهشت سال ۱۳۹۹ بدون وضع هرگونه جریمه یا کارمزد به زمان انتهای اقساط آن‌ها منتقل می‌شود؛ اما دست کشیدن مردم از خرید باعث شد، برخی از واحدهای صنفی، هنوز هم در شرایط ناخوشایندی قرار داشته باشند. چه بسا جبران خسارات آن‌ها مدت‌زمان بسیار زیادی را می‌طلبد.

صنایع آسیب دیده از کرونا

بدون تردید بخش صنعت نیز از مواردی است که از گزند شیوع ویروس کرونا، بسیار آسیب‌دیده است و البته در استان‌های صنعتی‌تر مانند اصفهان به نظر می‌رسد این خسارات، عمیق‌تر هم باشد؛ اما بیشترین آسیب‌پذیری واحدهای تولیدی صنعتی در نتیجه سه عامل دیون عقب افتاده واحدهای تولیدی (بانکی، بیمه تأمین اجتماعی و مالیاتی)، بلا تکلیفی واحدهای تولیدی در اثر عدم قطعیت در تصمیم‌گیری‌های دولت و مشکلات قراردادی شرکت‌های پروژه محور در شرایط اپیدمی بوده است.

در حوزه معدن و صنایع معدنی، مهم‌ترین آثار شیوع این ویروس توقف یا کند شدن روند صادرات زمینی به برخی کشورهای همسایه، از دست رفتن بازارهای صادراتی در کشورهای همسایه، تحت تأثیر قرار گرفتن صادرات دریایی محصولات معدن و صنایع معدنی، کاهش درآمد ارزی کشور، تعدیل نیروی کار معادن و صنایع معدنی در کوتاه‌مدت و میان‌مدت از چالش‌های صنایع معدنی کشور در شرایط شیوع ویروس کرونا محسوب می‌شود.

اقدامات دولت برای حمایت از مشاغل آسیب دیده

با وجود شرایط نامطلوبی که بخش‌های مختلف اقتصادی به دلیل شیوع ویروس کرونا و البته چالش‌های دیگر، درگیر با آن شده‌اند، سوال آن است که دولت تا به حال برای حمایت از این مشاغل آسیب‌دیده چه انجام داده است؟ آیا در این ماه‌های پیشرو قادر به حمایت از صاحبان کسب و کارها است یا خیر؟ و اساساً برای عبور از این بحران چه باید کرد؟ در حالی که کرونا آسیب جدی به بسیاری از کسب و کارها وارد کرده است که هنوز بسیاری از اصناف مدعی‌اند هیچ‌گونه کمکی از سوی دولت دریافت نکرده‌اند و اگر این رویه ادامه یابد اصناف مجبور به تغییر شغل و یا تعدیل جدی و شدیدتر نیروی انسانی خواهند شد.

در این راستا سید حسن قاضی عسگر، معاون هماهنگی امور اقتصادی استانداری اصفهان، از مجموع تسهیلات هزار و ۵۰۰ میلیارد تومانی اختصاص یافته دولت برای مشاغل متضرر ناشی از ویروس کرونا خبر می‌دهد که در استان اصفهان تا کنون کمتر از ۱۵ درصد آن جذب شده است.

بیکاری، بزرگترین آسیب کرونا بر اقتصاد

احمد راضیان استاد اقتصاد در رابطه با آسیب‌های ویروس کرونا بر اقتصاد به خبرنگار ایمانا می‌گوید: تاکنون حداقل حدود ۳ میلیون شغل در کشور تعطیل رسمی و ۵ میلیون شغل در بخش‌های دیگر با مشکلات تعدیل روبرو شدند و در وضعیت بلا تکلیف قرار دارند و نمی‌دانند کارشان چه زمان آغاز می‌شود و این شرایط بیکاری، بزرگ‌ترین آسیب ویروس کرونا برای اقتصاد یک کشور است.

وی می‌افزاید: در استان پرجمعیتی مانند اصفهان که دارای مشاغل خرد و بزرگ بسیاری است قطعاً وضعیت برای فعالان اقتصادی دشوارتر شده است؛ زیرا بسیاری از بخش‌های خدماتی به حالت تعطیلی یا نیمه تعطیلی درآمده‌اند و اکثر کارگاه‌ها با مشکل مواجه شده‌اند و قادر به فعالیت نیستند.

این استاد دانشگاه ادامه می‌دهد: تبعات شیوع این ویروس بر رستوران‌ها، تالارها، هتل‌ها، استخرها، آرایشگاه‌ها، باشگاه‌های ورزشی، مراکز تفریحی و فست‌فودها لطمه زده است؛ به نحوی که اکثر فعالان در این مشاغل بیکار شده و کارگزارانشان را تعدیل یا اخراج کرده‌اند؛ ضمن آنکه کارگران روزمزد، کارگران ساختمانی، کارگران واحدهای زیر پله‌ای، برخی مشاغل آزاد و دستفروشان از دیگر کسب و کارهای آسیب‌دیده از شیوع کرونا هستند و جزء مشاغل غیررسمی به شمار می‌روند که به شکل قانونی حمایت نمی‌شوند و از پوشش بیمه‌ای برخوردار نیستند؛ از این رو آن‌ها نیز نیازمند حمایت و ساماندهی هستند.

نتیجه گیری

امروز اقتصاد بسیاری از کشورها به صورت مستقیم و غیر مستقیم تحت تاثیر شیوع ویروس کرونا قرار گرفته است. بخشهای مختلف اقتصادی مثل گردشگری، صنعت هواپیمایی، خودروسازی، صادرات و واردات و بسیاری از بخشهای موثر اقتصاد تحت تاثیر کرونا قرار گرفتهاند. شیوع ویروس جدید از انتهای سال ۱۳۹۸ و تداوم آن در سال ۱۴۰۰، اقتصاد را در یک وضعیت رکود همراه با نااطمینانی قرار داده است. کاهش تقاضا برای صادرات محصولات ایران و به طور کلی کاهش تجارت جهانی، تقاضای کل را از طرف تجارت خارجی متأثر میکند. در بخش داخلی نیز تقاضای کل، هم به دلیل کاهش درآمد خانوار و هم کاهش تقاضای برخی کالاها و خدمات که به شیوع بیشتر ویروس منجر میشوند. تحت تأثیر قرار میدهند. از طرف دیگر عرضه کل اقتصاد نیز با یک شوک منفی مواجه شده است. اختلال در شبکه تأمین مواد اولیه و محدودیت فعالیت برخی از واحدهای صنفی، اقتصاد را با شوک عرضه مواجه کرده است. سیاست کمکهای دولتی به کسبوکارها، در راستای خرید محصولات نهایی از بنگاههای تولیدی تمرکز باید. از این طریق کل زنجیره تولید و بنگاههای تأمینکننده نیز به نوعی حمایت میشوند؛ چراکه فعالیتهای تولیدی آنها استمرار دارد. همچنین پیشنهاد میشود که بخش مسکن از طریق نهادهایی مانند سازمان اوقاف و با مشارکت و تأمین مالی دولتی فعال شود. این موضوع به معنی حمایت از واحدهای تولیدی بسیاری است که مواد اولیه برای ساخت مسکن را فراهم میکنند. ضمن اینکه از بیکار شدن کارگران روزمزد جلوگیری میکند. تجربه اخیر کشور در مواجهه با شیوع ویروس کرونا نشان از ناکارایی نظام حمایتی کشور در مواجهه با بحرانها دارد. به نظر میرسد تجربه فعلی یک تلنگر جدی برای لزوم داشتن نظام مالیاتی شفاف با تأکید بر مالیات بر مجموع درآمد افراد و درعین حال نظام حمایتی کامل مرتبط با آن است. اگرچه نمیتوان میزان تلفات وخیم و فاجعه بار ناشی از بیماریهای همپهگیر را بر اقتصاد، سلامت، سبک زندگی ارزیابی کرد، در این میان یک «نقطه امید» وجود دارد و آن «تجربه اندوخته» گستردهای است که بشر در رویارویی با بحرانهای بعدی به دست می آورد.

در مجموع و در یک نگاه امیدوارکننده می توان ادعا کرد گرچه بحران اقتصادی ناشی از ویروس کرونا تاثیر بزرگی بر اقتصاد ایران داشته و همچنان دارد و حتی ذهن رشد مثبت حداقلی نزدیک به صفر برای اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۰ به دور از انتظار است و کشور در این سال با رشد منفی تولید دست به گریبان شد. اما ایران نشان داده است که در برابر بحران های این چنینی مقاومت بالایی دارد. یک دلیل که بر اساس آن به نظر می رسد ایران می تواند بهتر از سایر کشور ها از این چالش عبور کند، «اقتصاد پرتلاطم» ایران است. به عبارت دیگر به دلیل اینکه اقتصاد ایران سال هاست در شرایط تحریم قرار دارد، مردم و کسب و کارها توانایی انطباق سریع و خروج از شرایط وخیم را کسب کرده اند. به علاوه، حس وحدت در میان ایرانیان قابل توجه است. پدیده ای که به بازسازی صدمات عمیق این بحران کمک خواهد کرد. اما تنها سوالی که با توجه به همه ابعاد مساله در ذهن متبادر و بی پاسخ می ماند آن است که گرچه به احتمال قوی ایران قادر به عبور از بحران فعلی نیز خواهد بود اما بهای این بحران ها برای مردم و کشور چیست؟ آیا امکان عبور از این بحران ها و بازگشت به رونق اقتصادی با بهای کمتر وجود نداشته است؟

منابع

-تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران؛ عملکرد ۶ ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۸، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۶۷۹۵.

-تحلیل بخش حقیقی اقتصاد ایران؛ عملکرد ۶ ماهه اول و برآورد رشد اقتصادی سال ۱۳۹۷، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱

-عبداللهی محمد رضا، ۱۳۹۹ ارزیابی ابعاد اقتصاد کالین شیوع ویروس کرونا، دفتر پژوهش‌های اقتصادی مجلس

-بابایی مسعود ۱۳۹۹، اقتصاد پسا کرونا و درس‌های کرونا

-تفرشی مهدی ۱۳۹۹، اقتصاد کرونایی روزنامه اقتصاد آسیا

-پاینده مصطفی ۱۳۹۹، تحلیل آثار کرونا و تغییرات سبک زندگی از دیدگاه اسلام، نشریه مرکز تخصصی نماز

-صالحی امیری سید رضا ۱۳۹۹ تحلیل اثرات کرونا بر سبک زندگی، سایت اینترنتی شفقتنا

-مداح محمد امیر ۱۳۹۹ تأثیر ویروس کرونا بر کسب و کارها - بخش اول: اقتصاد جهان

-بررسی اثرات ویروس کرونا بر اقتصاد ایران و جهان - حسین متنی

-کتاب تئوری خرد دکتر یوسف فرجی

-کتاب اقتصاد خرد دکتر علی دهقانی

-کتاب اقتصاد خرد دکتر محسن نظری

- Argus Media (Apr 1, 2020); Argus White Paper: The Coronavirus Impact; <https://www.argusmedia.com/-/media/Files/white-papers/argus-whitepaper-coronavirus.ashx>

- Bovino, Beth Ann (17 Mar, 2020); Economic Research: A U.S. Recession Takes Hold as Fallout from the Coronavirus Spreads; <https://www.spglobal.com>

- Carlsson-Szlezak, Philipp, Martin Reeves and Paul Swartz (March 03, 2020a); Harvard Business Review: What Coronavirus Could Mean for the Global Economy; <https://hbr.org/2020/03/what-coronavirus-could-mean-for-the-global-economy>

-Pesenti, Paolo and Tille, Cédric (2000). "The Economics of Currency Crises and Contagion: An Introduction", FRBNY Economic Policy Review, September.

- Ali Hussein Samadi a, Sakine Owjimehr a,*, Zohoor Nezhad Halaf¹"The cross-impact between financial markets, Covid-19 pandemic, and economic sanctions: The case of Iran"²Journal of Policy Modeling 43,2021

-http://www.opec.org/opec_web/en/

-<http://www.codal.ir/>

- <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1399/01/17/2236449>

-<https://tehrasa.com/>

-<https://civilica.com/>

اولین کنفرانس بین المللی جهش علوم مدیریت
اقتصاد و حسابداری

1st international conference on the mutation of management science, economics and accounting

www.mmea.ir

موسسه آموزش عالی ادیب مازندران

ISC
Islamic World Science Citation Center
کد اختصاصی: ۹۱۰۴۶-۹۱۰۲۰۱

-<http://www.sid.ir/>

-<https://isiarticles.com/>

-<https://scholar.google.com/>

-<https://magirans.com/>

-<https://fardapaper.ir/>

-<https://jahanesanat.ir/>

-<https://www.farsnews.ir/>